

Economie voor wie?

DIRK HOLEMANS

Internationale concurrentieverhoudingen, loonnormen, de 3%-norm van Maastricht, flexibilisering, liberalisering, informatietechnologie- en maatschappij... Dagelijks worden we geconfronteerd met deze gerechten uit het gangbare menu van de economische en politieke besluitvorming. Internationaal staan instellingen zoals de Organisatie voor Europese Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en het Internationaal Muntfonds (IMF) klaar om landen op de vingers te tikken, die de euvele moed hebben om af te wijken van de verplichte dagschotel. Zo kreeg onlangs de Belgische overheid van de OESO lik op stuk, onder meer omwille van haar (te hoge) minimumlonen. En redacteurs van internationale kranten zoals de *Financial Times* omschrijven de mondialisering van de economie als een 'morele plicht'.¹ Het lijkt er dan ook soms op dat het politieke debat afgesloten is. We hebben de recepten van '*la pensée unique*' maar te slikken.

Of toch niet? Vinden we het aanvaardbaar dat bijvoorbeeld in België zo'n dertien procent van de beroepsbevolking werkloos is, terwijl vele werkenden gebukt gaan onder stress en lange werkdagen? Of dat in derdewereldlanden de kindersterfte schrijnend hoog blijft, terwijl dezelfde landen verplicht worden voor het afbetalen van hun schulden een veelvoud te besteden van het bedrag dat ze overhouden voor gezondheidszorg en onderwijs? Om van het milieu nog maar te zwijgen. Bij het schrijven van deze edito loopt te New York de opvolgingsconferentie van de *Earth Summit* te Rio ten einde. Is het uit pure schaamte, dat deze top zo weinig media-aandacht krijgt? Want de conclusie, vijf jaar na Rio, is in feite eenvoudig. In '92 ging het slecht met onze Aarde en nu gaat het nog veel slechter.

Is het niet hoog tijd om radicaal andere ideeën te verkennen over het inrichten van onze samenleving? Ideeën die wel eens haaks zouden kunnen staan op de hedendaagse dogma's van materiële welvaart, winst en concurrentie? Welnu, in dit nummer wordt dieper ingegaan op perspectieven die uitgaan van subsistentie (Jeanneke Van de Ven, Maria Mies) en van zelfbeperking (André Gorz). Ze laten zien dat er antwoorden op de ecologische crisis bestaan die zich niet inschrijven in de gangbare politiek (gedicteerd door experts en bureaucraten), of in de gang-

1 Martin P. Une Obligation morale In: *Le Monde Diplomatique* Juni 1997: 14.

bare economie (gebaseerd op geformaliseerde loonarbeid, winstmaximalisatie, etc.). Deze vernieuwende perspectieven stellen in de eerste plaats het hoger vermelde, gangbare maatschappelijke *discours* aan de kaak. Tegelijkertijd graven ze veel dieper, en tonen ze ons beelden van *het goede leven*, die kunnen inspireren en motiveren.

Als deze perspectieven ons verwonderen, en bij een eerste confrontatie misschien zelfs onrealistisch overkomen, toont dit dan in de eerste plaats niet de mate waarin we allen doordrongen zijn van de consumptiecultuur? Want zoals Jeanneke van de Ven het stelt: "is het [niet] eigen aan onze beschaving dat subsistentiearbeid en handenarbeid weinig gewaardeerd worden, zodat ook in nadenken over alternatieven steeds weer de alternatieve technologische maakbaarheid van het overwinnen van het rijk der noodzaak gezocht wordt?". Waarbij subsistentie gedefinieerd wordt als het recht dat elke mens, elke gemeenschap, elk volk heeft om in zijn eigen basisbehoeften te voorzien, om op eigen kracht te bestaan. En om elk verkeerd begripen te vermijden, "het subsistentieperspectief heeft niets te maken met autarkie of afgegrensde gebieden." Ook wil zij niet "terug naar het stenen tijdperk of feodale relaties." Dat het subsistentieperspectief meer is dan een denkrichting, wordt bewezen door de verwijzing naar het initiatief in het Duitse Bielefeld van een groep sociologen en boeren. Met een van de initiatiefnemers van dit project, Maria Mies, vindt u ook in deze Oikos een interview.

Dit pleidooi om het lot weer in eigen hand te nemen vinden we ook terug bij André Gorz, die zich verzet tegen de huidige, marktconforme aanpak van de ecologische crisis. Deze is namelijk, hoewel verhuld, dirigistisch en ontzegt "individuen ... het vermogen om te oordelen" ... , "door te stellen dat de expertenaanpak een hoger belang vertegenwoordigt, één dat 'hun petje te boven gaat'".

Waar van de Ven pleit voor het concreet herintroduceren van vormen van arbeid die de band tussen product, producent en consument herstelt, zoekt Gorz eerder naar een politieke oplossing voor vervreemdende loonarbeid waarbij elke band vernietigd is "van het product met de directe behoefte van de producenten en vandaar met directe gebruikswaarde". Gorz houdt een pleidooi voor een eco-sociale politiek, die "in haar essentie *de correlatie tussen minder arbeiden en minder consumeren enerzijds, en meer autonomie en meer bestaanszekerheid anderzijds, voor iedereen [wil] herstellen via de politiek*".

Aansluitend bij deze twee centrale artikels stelt Jef Peeters het ondemocratisch karakter van een aantal internationale instellingen in vraag. Hij doet dit aan de hand van het thema van voedselveiligheid, dat nauw aansluit bij de vraagstelling van subsistentie en zelfbeperking. En in de rubriek 'Discussie' sluit Paul Gimeno voorlopig een debat af dat door Kunneman werd ingezet in het eerste nummer van Oikos.² Gimeno deelt de stelling van Kunneman dat zoektochten naar een

2 Kunneman H. Democratie, milieu en verlangen; aanzet tot een postmoderne milieupolitiek. In: *Oikos* 1996 1/1: 39-54.

uitweg uit de ecologische crisis rekening moeten houden met de onbewuste impact die de consumptiecultuur heeft op onze verlangensstructuur. Tevens uit hij echter de vrees dat het door Kunneman vooropgestelde postmoderne mensbeeld (een meervoudige persoonlijke identiteit) het individu de-responsabiliseert. Meer fundamenteel stelt Gimeno zich de vraag of we niet op zoek moeten gaan naar een andere verschijningsvorm van het verlangen, die er niet langer op gericht is om steeds alle prikkels zo snel mogelijk te bevredigen, maar veeleer gericht is op het genieten van de prikkeling zelf.

Hoeft het te verwonderen dat de reeks artikels afsluit met een kritische beschouwing van de biotechnologie, het paradepaardje van menig neoliberaal technologiebeleid? De tenoren van deze spitstechnologie verkondigen onder meer een substantiële bijdrage te kunnen leveren tot een duurzame landbouw. Uit het artikel blijkt echter dat genetisch gemanipuleerde gewassen eerder nieuwe ecologische risico's met zich meebrengen dan bestaande (bv. pesticiden-gebruik) reduceren. En opnieuw blijkt de regelgeving, ditmaal op nationaal en Europees niveau, weinig democratisch. Alleszins staan de biotechnologische ontwikkelingen in schril contrast met subsistentieprojecten, aangezien ze zich inschrijven in de verdere 'modernisering' van de landbouw, die boeren-producenten onteigent en consumenten vervreemdt.